

Есе як жанр літератури

У перекладі з англійської, **есе** (essay) означає «**нарис**», «**твір**», «**спробу самостійного аналізу**» та «**обґрунтування теоретичної гіпотези**».

Есе (фр. *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») — літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції.

Появу есе в європейських літературах пов'язують з ім'ям М. Монтеня, який у своїх «Дослідах» так визначив їхню специфічність: «Я вільно викладаю думку про всі предмети, навіть ті, що виходять за межі мого розуміння і кругозору. Висловлюю її задля того, щоб дати поняття про мої переконання».

Враження, роздуми й асоціації (на думку І. Звоненко) є "трьома китами есе", які визначають специфіку жанру есе та метафоричність мовних засобів, які використовуються для його написання.

Специфіку жанру есе виражають такі риси:

- Заголовок есе не знаходиться в прямій залежності від теми: окрім віддзеркалення змісту роботи, він може бути відправною крапкою в роздумах автора.
- Вільна композиція есе підлягає своїй внутрішній логіці, а основну думку есе слід шукати в різноманітті роздумів автора. Проблема розглядається з різних сторін.
- Якщо у творі на літературну тему переважає раціональне поєднання аналізу художнього твору з власними міркуваннями, то в есе яскраво виражена авторська позиція.
- Якщо в традиційному творі вітаються індивідуальні особливості стилю й мови автора твору, то в есе індивідуальний авторський стиль - вимога жанру.

- Завдання есе - зовсім не розповідь про життєву ситуацію, а інформування про спричинені нею ідеї, їхні пояснення, ненав'язливе намагання переконати в чомусь адресата мовлення.
- Це «вільне» письмо на запропоновану тему, у якому найбільше цінується самостійність, аргументованість, оригінальність вирішення проблеми, дискусійність.

Есеїстичному стилю властиві
- образність, рухливість асоціацій, нерідко антитиповість мислення, орієнтування на інтимну відвертість і розмовну інтонацію,
- нестандартне, оригінальне висвітлення матеріалу; часто це розмова вголос, вираження емоцій,
елементи імпровізації, певного пафосу, іронії,
- афористичність, використанням нових поетичних образів, свідоме настанове на розмовну інтонацію й лексику,
- використання численних засобів художньої виразності: метафор, алегоричних образів, символів, порівнянь.

Есе - це суб'єктивний, індивідуальний, самостійний простір, де формуються позиції, висловлюються думки, передбачення та демонструється відповідне індивідуалізоване ставлення.

Твір-есе на уроках української мови і літератури в школі

Головна місія та мета есе - це викладення самостійного бачення учнем проблеми, питання, теми на підставі опрацьованого матеріалу та аргументів, у відповідності до обраного підходу, стилю тощо.

Цей вид роботи якнайкраще підходить для навчання школярів критично мислити, для розвитку мовленнєвих компетенцій учнів як на уроках української мови, так і під час роботи над художніми текстами.

За висловом Б.Степанишина, головне - не сума, не повнота знань, а розвинуті на її матеріалі, її засобами здатності уявляти, співпереживати, розмірковувати, аналітично мислити, вивчене систематизувати, узагальнювати і, зрештою, усі ці вміння застосовувати повсякденно протягом усього життя.

Етапи проведення уроку - написання есе:

1. «Творча кухня» (прийоми для емоційного налаштування: вірш, пісня,
2. спогад про перегляд, відеоролик, пісочна анімація, інсценізація,
3. афоризм, випадок з життя).
4. «Розминка для олівця» (прикладні теми для міні-висловлювання:
5. улюблений колір, порада однокласникам, сон, що запам'ятався, історія однієї світлинки, остання вибачення).

Інтелект - карта.

Речення - гачок (початкова фраза, що зачіпає читача: коротка метафора, риторичне запитання, одне слово, жарт, афоризм тощо).

Думки без бар'єрів, (індивідуальні враження й міркування учнів).

Технологія підготовки школярів до написання есе

Проаналізувавши вітчизняний досвід роботи над есе у школах, можемо виділити такі етапи(за О. Глазовою):

1-й етап. Ознайомлення школярів із жанром есе та вимогами до його створення.

2-й етап. Ознайомлення зі зразками жанру - як із творами визначних майстрів пера (передовсім через міжпредметні зв'язки - на уроках літератури есе опрацьовують), так і з цікавими учнівськими роботами цього жанру.

3-й етап. Ознайомлення з алгоритмом створення есе (можливо, в традиційній для сучасної школи формі пам'ятки). Практична апробація школярами такого алгоритму в малих групах або парах.

4-й етап. Презентація створеного есе групами (парами).

5-й етап. Колективне обговорення прослуханих есе, визначення типових утруднень у їхньому створенні та шляхів попередження допущених помилок (змістових, мовленнєвих).

6-й етап. Індивідуальна робота учнів над створенням есе. **Прийомів для написання успішного есе існує багато. Ось деякі з них.**

• **Ефектний початок** - вступ, дуже важливий елемент твору. Читач визначає для себе, чи варто йому читати ваше есе. Для початку есе існує кілька підходів.

1. **Стандартний (найпоширеніший).** Необхідно відповісти на шість запитань: хто, що, коли, де, чому і як. Відповіді на ці запитання дадуть змогу читачеві зрозуміти, чого йому очікувати.
2. **Несподіваний** - це може бути що завгодно, але читач повинен бути здивований або шокований.
3. **Дієвий** — зображення самого процесу, а причини й наслідки впливуть далі. Цей підхід зручний для коротких есе.
4. **Авторитарний** - пропонує інформацію в наказовому тоні, щоб створити враження упевненості автора тільки в собі.
5. **Інформативний** — читач одразу отримує інформацію про те, що буде далі у творі.
6. **Цитатний** - вдало підібрана цитата одразу привертає увагу читача (не рекомендується використовувати прислів'я і кліше — це банально).
7. **Діалоговий** - з одного боку, такий початок стимулює читача як учасника діалогу, з іншого, - це може бути просто потік думок з риторичними запитаннями.

• **Хронологія есе** - послідовність подій (але не зациклюйтесь на часі ~ есе може вийти нудним). Просто згадуйте час. Не намагайтесь у дрібницях описувати все, що відбувалося в певний період.

• **Оповідання** — дія або історія, що триває до самого кінця есе, в якій підкреслюються якості, можливості або знання, пов'язані з темою вашого есе.

• **Опис** - характерною рисою такого есе є яскрава образність твору, що підтверджується багатою мовою, і цікаві деталі, які залишають читача довгий час під враженням.

• **Порівняння** - в основному цей прийом використовується щодо питання, за яким потрібно описати, наприклад, досвід або невдачу.

• **Фінальні компоненти** - останні абзаци (абзац) мають завершувати вашу думку і залишити в пам'яті читача яскравий слід.

Як НЕ слід писати есе

1. НЕ вносьте в есе інформацію, яка не підтверджує вашу думку.
2. НЕ треба писати особисту біографію, детальні подробиці вашого життя.
3. НЕ бійтесь починати спочатку, вже написана робота не відповідає на питання есе.
4. НЕ намагайтесь злякати всіх надзвичайним словниковим запасом.
5. НЕ використовуйте загальний набір банальних фраз та тверджень.

6. НЕ перебільшуйте.
7. НЕ будуйте роботу лише на простих реченнях.
8. НЕ використовуйте цитати без імені автора.
9. НЕ здавайте роботу, не перевірявши її.

Критерії оцінювання есе

- відповідність змісту темі есе,
- самостійність виконання роботи,
- наявність у тексті авторської позиції з обраної теми,
- уміле використання прийомів порівняння й узагальнення для узагальнення взаємозв'язку понять і явищ,
- дотримання есеїстичного стилю, лексичних і граматичних норм літературної мови,
- відповідність вимогам щодо оформлення письмових робіт.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Літературознавчий словник-довідник /Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. - К.: ВІД «Академія», 1997.
2. Шендеровський *К.С.* Як написати успішне есе. Методичні рекомендації до написання есе. http://iournlib.univ.kiev.ua/ese_gol_2.doc
3. Глазова О.П. Есе як вид роботи з розвитку писемного мовлення школярів [Електронний ресурс] / О.П.Глазова // Методичні діалоги. - 2010. - №5.- Режим доступу: www.ippo.org.ua/files.
4. Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі: Методичний посібник для вчителя /Б.І. Степанишин. -К.: РВЦ «Проза», 1995.-256с.